

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Erik Liljenström

Normallönemodell och neutralitetsprincipen

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Mats Tjernberg

Skatterätt

Termin 9

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
1 INLEDNING	2
1.1 Bakgrund	2
1.2 Syfte	3
1.3 Metod	3
1.4 Disposition	3
2 GÄLLANDE REGLER	4
2.1 Införandet av 3:12-reglerna	4
2.1.1 Historik	4
2.2 Gällande rätt	6
2.2.1 Vilka företag är fåmansföretag?	6
2.2.2 Kvalificerad andel	6
2.2.3 Beskattningsregler vid utdelning	7
2.2.4 Lättnad i beskattningen	8
2.2.5 Beskattningsregler vid avyttring	9
2.3 Förändrad lönesummeregler	9
2.3.1 Exempel	10
3 3:12-REGLERNA OCH NEUTRALITETSPRINCIPEN	13
3.1 Neutralitet mellan ägande eller anställning?	13
3.2 Neutralitet upp till 7,5 basbelopp	15
4 NORMALLÖNEMODELLEN	17
4.1 Normal avkastning eller normallönemodell?	17
4.2 Normalavkastningsmodellens framväxt	18
4.2.1 Normallönemodellen i lagstiftningssammanhang	19
4.3 Förslag till normallönemodell	19
4.4 Marknadsmässig lön	20
4.4.1 Individuella normallöner	21
4.4.2 Branschanknutna normallöner	23
4.4.3 Förmånsanknutna normallöner	23

5	UTVÄRDERING	25
5.1	3:12 reglernas neutralitet	25
5.2	Normallönemodell eller normal avkastning	26
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	28

Sammanfattning

Denna uppsats handlar om vilket inflytande de skattemässiga reglerna har över den enskildes val mellan olika sätt att ta ut sin inkomst ur aktiebolag. Frågan är dels om aktieägaren påverkas att välja att äga aktier i ett fåmansföretag eller ett flermansägt bolag, dels om arbetstagaren påverkas att välja mellan att arbeta i någon annans bolag eller sitt eget. Eftersom fåmansföretagsreglerna kom till för att förhindra att de skattemässiga fördelar som annars följde av att ta ut sin lön i form av utdelning uppkom, följer det naturligt att den enskilde åtminstone styrs i sitt val av ägande. Många artiklar och böcker har skrivits i ämnet och den mest grundläggande, den så kallade 3:12-utredningen, SOU 2002:52, har legat till grund för mitt arbete.

Fullständig neutralitet för både olika former av ägande och arbete är en utopi då det skulle kräva att man i varje enskilt fall gjorde bedömningen om inkomsten härrörde från investeringar eller utfört arbete. Dessutom finns gränsfall där det råder delade meningar om till vilket inkomstslag avkastningen hör. Ett sådant system skulle således generera utredningar och beräkningar som omöjligen kan utföras för varje enskild skattskyldig. Man måste därför välja det beskattningsalternativ som man anser är mest rättvisande, utifrån det rådande politiska klimatet. Att beskatta dessa medel på ett för alla tillfredsställande sätt tycks nämligen inte finnas.

Sedan 3:12-reglernas tillkomst har man diskuterat om man först skall räkna ut vad som kan anses vara normal lön och sedan kapitalbeskatta överskjutande inkomst eller vice versa. Hittills har alltid den beskattningsmodell där den normala avkastningen räknas ut gått segrande ur leken. Argumenten har främst varit att det skulle kräva alltför komplexa regler för att bestämma normal lön på ett riktigt sätt. Att komplicera de redan svårföljda fåmansföretagsreglerna är en känslig fråga då det redan finns krav från företagarnas sida om enkelhet.

För införandet av en normallönemodell har anförts att förutsebarheten skulle öka och att det skulle vara mera rättvist att bestämma den tyngst beskattade delen med klara regler och låta resterande del tas upp till den lindrigare kapitalbeskattningen. För enkelhetens skull har det föreslagits att lönen skall schablonmässigt bestämmas till 7,5 prisbasbelopp som är taket för sjukpenninggrundande inkomst. Vid detta belopp utgörs arbetsgivaravgifterna åtminstone inte i sin helhet av skatt, eftersom en del är en avgift för sociala förmåner som t ex pension. Dessutom är löner avdragsgilla för företaget vilket gör att det blir billigare att betala arbetsgivaravgifter än bolagsskatt.

Slutsatsen av det som fram kommit i uppsatsen i detta ämne är således att det blir svårt att hävda att man försvarar normalavkastningsmodellen av rättviseskäl.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Det dualistiska skattesystemet infördes i Sverige 1991 för att man ville ha möjlighet att beskatta inkomster av kapital och tjänst med olika skattesatser. Genom att beskatta kapitalavkastning lindrigare än inkomst av tjänst ville man få ett mer effektivt system som skulle ge ett större incitament till investeringar än tidigare. Skillnaden i beskattning öppnade dock för en möjlighet för dem som ägde en betydande andel i det bolag de var anställda i, nämligen att ta ut ersättning i inkomstslaget kapital istället för i inkomstslaget tjänst. För att förhindra att dessa omotiverade fördelar uppkom har regler om detta successivt införts i lagstiftningen. I samband med införandet av det dualistiska skattesystemet infördes också som en del av detta de så kallade fåmansföretagsreglerna eller 3:12-reglerna.¹ Sedan dess har reglerna diskuterats grundligt och många röster har höjts för deras ändrande och avskaffande.

Ett tungt argument både för och emot att behålla reglerna är neutraliteten i dem. Det skall å ena sidan råda neutralitet mellan att arbeta i sitt eget företag och någon annans, men å andra sidan skall det inte heller vara av skatteskal man antingen väljer att placera sina pengar i ett företag med många ägare eller i det företag man är anställd i. De nuvarande reglerna skapar i första hand neutralitet med avseende på anställning.

Återkommande i debatten, så också inför det senaste förslaget om ändring av lagen, har varit att istället för den nu rådande beskattningsmodellen som bygger på normal kapitalavkastning, införa en så kallad normallönemodell. En sådan skulle innebära att, istället för att bedöma vad som kan anses vara en normalstor utdelning och beskatta överskjutande belopp som inkomst av tjänst, man skulle bedöma hur stor en normalstor lön är och beskatta resten som inkomst av kapital. I ett vattentätt system skulle detta givetvis inte spela någon roll då de båda modellerna skulle ge samma resultat. Detta tycks emellertid inte vara fallet i praktiken, då ett sådant system endast går att framställa i teorin.

Många små ändringar har gjorts under åren, men nu verkar några riktiga förändringar vara på gång, främst genom förslaget att sänka beskattningen för ägare till fåmansföretag. Sänkningen skall bestå i att skattesatsen för den del som beskattas i inkomstslaget kapital sänks genom att endast två tredjedelar av den kapitalbeskattade delen av utdelningen behöver tas upp. Lagändringarna trädde i kraft 1/1 2006.

"Förslaget är första steget i arbetet med att reformera 3:12-reglerna i syfte att stimulera tillväxt, investeringar och aktivt risktagande i småföretagen"², säger finansminister Bosse Ringholm. Konstigt att det inte har behövts tidigare.

¹ Proposition 1989/90:110.

² <http://www.regeringen.se/sb/d/1015/a/10304>.

1.2 Syfte

Uppfattningen att skatter skall vara neutrala och inte styra enskilda och företags val av ekonomiska handlingar har länge varit en viktig princip i svensk rätt, den så kallade neutralitetsprincipen. Undantag från denna princip kan göras i de fall syftet med beskattningen var att förändra ett beteende hos företag eller medborgare. Om beskattningsreglerna för fåmansföretagare motsvarar de av neutralitetsprincipen uppställda kriterierna har det länge tvistats om och jag har för avsikt att här kartlägga vilka ståndpunkter som finns i ämnet.

En annan intressant fråga är också om neutraliteten förskjuts vid införande av en normallönemodell och i så fall hur. Det har länge klagats över att det skulle vara närmast omöjligt att framställa en beräkningsmodell för marknadsmässig lön. Frågor som jag vill besvara här är om det verkligen är så och om en sådan modell skulle träffa verkligheten sämre än modellen som bygger på normal avkastning.

1.3 Metod

För att besvara de frågor under 1.2 har jag valt att studera det nuvarande regelverkets framväxt och att titta på de diskussioner och förslag som förekommit i lagstiftningsärenden och debattartiklar. Framför allt utgår uppsatsen från SOU 2002:52, 3:12-utredningen, eftersom detta är den största analys av fåmansföretagsreglerna som gjorts.

1.4 Disposition

Uppsatsen är tänkt att efter inledningen börja med ett avsnitt om gällande rätt, för att läsaren skall få en bild av det nuvarande läget. Efter detta följer ett avsnitt om hur väl 3:12-reglerna lever upp till kraven som neutralitetsprincipen ställer. Därpå skall jag redogöra för normallönemodellen, vilka förslag som finns om att införa denna. Avslutningsvis skall jag utvärdera de argument som uppkommit under arbetets gång.

2 Gällande regler

I detta avsnitt kommer jag, efter en kort historik, att beskriva de nu gällande reglerna. I samband med detta kommer jag att nämna de ändringar som trädde i kraft den 1 januari 2006. Avslutningsvis skall förändringen av den så kallade lönesummeregeln diskuteras.

2.1 Införandet av 3:12-reglerna

Ett aktiebolag är ett eget rättssubjekt och kan således ingå avtal med sina andelsägare och andra med skatterättslig verkan. I ett stort bolag med många ägare är detta inget problem då ägarna har svårt att göra överenskommelser sinsemellan och på så sätt få skattemässiga fördelar som inte var avsedda av lagstiftaren. Däremot har en delägare i ett bolag, med några få personer som tillsammans innehar majoritet, helt andra möjligheter att besluta om utdelningar och annat som på olika sätt kan gynna delägarnas privata ekonomi.

Sedan 1933 har man brottats med olika beskattningsproblem som har uppkommit på grund av lättstyrkheten i ett fåmansbolag. För att motverka dessa har det successivt införts skatteregler i lagstiftningen som riktar sig mot fåmansföretag som så småningom lett fram till 3:12-reglerna.

Det kanske mest omdebatterade problemet, som 3:12-reglerna tar sikte på, har sedan dualismens inträde varit då delägarna, istället för att ta ut en skälig lön för det arbete de utfört i bolaget, beslutar om utdelning av motsvarande summa. På så sätt kan de undkomma den högre beskattningen för tjänsteinkomster och istället åtnjuta den lägre för kapitalinkomster.

2.1.1 Historik

1933 infördes förordningen om ersättningsskatt³. Regeln var tillämplig på alla typer av bolag men syftet var att motverka att utdelningen från vissa bolag beskattades för lågt eller inte alls, vilket gjorde den till den första regeln som i första hand riktade sig mot fåmansföretag. Anledningen till att man ansåg att en sådan lagstiftning var nödvändig var att det vid kommunalskattelagens tillkomst fanns en möjlighet för delägare i förvaltningsbolag att låta bolaget spara all eventuell utdelning från andra bolag och på så sätt undvika utdelningsbeskattning. Medlen kunde sedan disponeras genom att delägaren lånade dem av bolaget.

Begreppet fåmansbolag definierades för första gången år 1951 i lagstiftningen⁴. Samtidigt infördes en mera genomgripande särslagstiftning

³ SFS 1933:395.

⁴ 54 § KL.

ämnd att förhindra att skattefri utdelning utnyttjades på ett otillbörligt sätt av fåmansbolagen.

År 1960 infördes regler med syfte att förhindra att otillbörliga skatteförmåner uppkom genom handel med förlustbolag vid ägarskifte i fåmansbolag.⁵

Flera regler riktade mot fåmansbolag infördes i början av 70-talet. Samtliga hade syftet att förhindra att fåmansbolag utnyttjades för att uppnå skattemässiga fördelar. Bland reglerna fanns exempelvis en skatteflyktsregel vid försäljning av fastighet och särskilda regler för vinstbolagstransaktioner och för interna aktieöverlåtelser.

År 1976 infördes den s.k. fåmansföretagsbeskattningen. Detta var första gången man tog ett systematiskt grepp över fåmansföretagarproblematiken. I och med detta kom även inkomstuppdelningen mellan närstående i fåmansföretag att regleras. Vidare infördes stoppregler som tog sikte på att förhindra uppkomsten av otillbörliga skatteförmåner genom värdeöverföring från företaget till ägarna. Mycket hårda beskattningseffekter väntade den som mot någon stoppregel ändå genomförde transaktionen. De flesta stoppregler har upphört att gälla från och med inkomståret 2000 då man ansett att det inte är motiverat med en särreglering av fåmansföretagen och deras delägare.

1990 genomfördes en stor skattereform med ändringar på flera områden i skatterätten. Reformen medförde så småningom att det svenska skattesystemet blev dualistiskt. Tidigare hade inkomster av tjänst och kapital beskattats samlat för en fysisk person efter en progressiv skatteskala. Innan reformen uppgick bolagsskatten till 52 % medan arbetsgivaravgiften var betydligt lägre. Detta ledde till att delägarna ville undvika att ta ut avkastningen från bolaget i form av utdelning utan strävade istället efter att göra stora löneuttag. Problematiken var följaktligen den motsatta före skattereformen jämfört med efter införandet av det dualistiska skattesystemet som infördes från och med år 1991.

I det dualistiska skattesystemet beskattas inkomster av kapital och av tjänst som olika inkomstslag enligt olika skattesatser. Bolagsskatten sänktes genom reformen till först 30 % och sedan till 28 % vilket är betydligt närmare förstaledsbeskattningen av arbetsinkomster än tidigare. Vidare sänktes skattesatsen på inkomster av kapital till 30 %. För dem vars företag hade en årlig avkastning som befann sig i de högre inkomstskikten blev det plötsligt lönsamt att få så stor del av sina inkomster beskattade i inkomstslaget kapital som möjligt. Då fåmansföretagsägaren ansågs i stor utsträckning ha möjlighet att styra sitt bolags utbetalningar uppkom ett behov av ett särskilt regelkomplex som behandlade uppdelningen av avkastning från fåmansföretag i olika inkomstslag, de så kallade 3:12-reglerna⁶. Vid tillkomsten av IL⁷ placerades reglerna i 57 kapitlet.

⁵ Lagen om förlustavdrag särskilda regler för förlustutjämnning vid ägarskifte i fåmansbolag SFS 1960:63.

⁶ 3 § 12 mom. och 3 § 12 a–e mom. SIL.

⁷ Inkomstskattelagen (SFS 1999:1229).

2.2 Gällande rätt

3:12-reglerna, som fått sitt namn efter 3 § 12 mom SIL⁸, finns numera i 57 kap IL och aktualiseras då en ägare till ett fåmansaktiebolag vill ta ut pengar ur sitt bolag. Reglerna anger hur mycket en ägare som är verksam i bolaget i betydande omfattning har rätt att ta ut i form av inkomst av kapital, d v s med en skattesats på 30 %. Den första januari i år trädde en lagändring i kraft som förändrade 3:12-reglerna. På vissa punkter fick förändringarna stora effekter.

2.2.1 Vilka företag är fåmansföretag?

I 56 kap IL definieras vilka företag som skall underkasta sig fåmansföretagsreglerna vid utdelning. Detta kapitel gäller såväl ekonomiska föreningar och handelsbolag som aktiebolag. I denna uppsats kommer dock endast relevanta regler för aktiebolag att diskuteras.

För att utreda om ett bolag är att betrakta som ett fåmansföretag måste man först titta på ägarförhållandena. Enligt 56 kap 2 § 1 p IL gäller att om ett bolag till en andel som överskrider hälften ägs av fyra eller färre ägare är det ett fåmansföretag. Närståendes andelsägare skall dock räknas som en fysisk person vid bedömningen om företaget är ett fåmansföretag, vilket gör att ett bolag som vid första ögonkastet har många delägare ändå kan komma att räknas till fåmansföretagen. Vem som anses vara närstående till aktieägaren framgår av 2 kap 22 § IL.

I 57 kap IL finns en utvidgad definition för vad som anses vara ett fåmansföretag. I 3 § i detta kapitel lyder andra stycket: "Om flera delägare själva eller genom någon närstående är eller under något av de fem föregående beskattningsåren har varit verksamma i betydande omfattning i företaget eller i ett av företaget helt eller delvis, direkt eller indirekt, ägt fåmansföretag eller fåmanshandelsbolag, skall de anses som en enda delägare." Det innebär att ett fåmansföretag enligt detta kan ha i princip hur många delägare som helst, förutsatt att de faller inom närståendebegreppet.

Indirekt ägd del i bolag, d v s genom moderbolag, som fysisk person innehar räknas som jämställs med direkt ägande enligt 56 kap 6 § IL.

Undantag från reglerna görs för bolag som är noterade på svensk eller utländsk börs. Anledningen är att börsnoterade företag av andra skäl tvingas att ta hänsyn till övriga aktieägare varför den särskilda regleringen inte är nödvändig.

2.2.2 Kvalificerad andel

Reglerna i 57 kap 10-23 §§ IL om beskattning av utdelning och kapitalvinst på andel i fåmansföretag förutsätter att andelen är kvalificerad. Med kvalificerad andel avses att ägaren till andelen är, eller har varit under de fem föregående beskattningsåren, verksam i betydande omfattning. När det skall avgöras om omfattningen har varit betydande skall hänsyn tas till om

⁸ Lagen om statlig inkomstskatt (SFS 1947:576)

ägaren väsentligt bidragit till vinstgenereringen i bolaget och om ägaren arbetat inom kärnverksamheten. Innehavets storlek har dock ingen betydelse för bedömningen.

Även i de fall då ägaren är verksam i något annat fåmansföretag som bedriver samma eller likartad verksamhet skall aktierna anses vara kvalificerade.

2.2.3 Beskattningsregler vid utdelning

Utdelning på en kvalificerad andel i ett fåmansföretag skall beskattas enligt 57 kap 10-20 §§ IL. Enligt dessa skall en del av utdelningen beskattas i inkomstslaget tjänst och en del i inkomstslaget kapital. Uppdelningen mellan de båda inkomstlagen bestäms av en normalkapitalnorm, vilket innebär att man först fastställer vad som kan anses vara en normalstor utdelning, gränsbelopp, som skattemässigt kan godkännas för beskattning i inkomstslaget kapital. Resterande belopp anses vara hänförligt till aktieägarens arbetsinsats och skall beskattas som inkomst av tjänst.

Huruvida det är mest rättvisande att bedöma vad som är en normalstor utdelning eller en normalstor lön har debatterats flitigt. För en norm som utgår från en normalstor lön har framförts argumentet att hur mycket ett företag kan dela ut till aktieägarna varierar mycket mera än hur stor lön en anställd i olika företag har. Med andra ord förlorar ett företag med få anställda och höga avkastningar på modellen med normal utdelning.⁹ På motsvarande sätt finns en rädsla för att företag som inte kan dela ut så mycket, dvs kanske inte skulle kunna komma över nivån för vad som i så fall skulle utgöra normalstor lön, endast skulle bli beskattade enligt den högre tjänstebeskattningen.¹⁰

Vid beskattningen skall först ett gränsbelopp räknas ut. Utdelningen skall sedan tas upp i inkomstslaget tjänst till den del den överstiger gränsbeloppet. Utdelning upp till gränsbeloppet skall tas upp till två tredjedelar i inkomstslaget kapital. Detta är en sänkning jämfört med tidigare regler då all utdelning upp till gränsbeloppet skulle tas upp.¹¹

Vid beräkning av gränsbeloppet måste enligt 57 kap 10-12 §§ IL två saker vara kända: årets gränsbelopp, sparad utdelning och lönebaserat utrymme.

Omkostnadsbeloppet är i de allra flesta fall helt enkelt samma belopp som man har betalt för aktierna. I vissa fall skall dock aktiernas omkostnadsbelopp räknas upp enligt ett index. Reglerna fanns tidigare i 43 kap 17-18 §§ IL men har flyttats till 57 kap IL. Det omkostnadsbelopp som skulle vara tillämpligt om man hade sålt aktierna vid tidpunkten för utdelningen, är också det som skall beaktas vid beräkning av gränsbeloppet.

Den sparade utdelningen, eller sparat utdelningsutrymme, är skillnaden mellan gränsbelopp och tidigare års utdelade belopp om gränsbeloppet är det högre av de två beloppen.

⁹ Magnus Henrikson och Tino Sanandaji, Ägarbeskattningen och företagandet, s 103-104.

¹⁰ Urban Rydin, Borgerligt förslag omöjligt, Dagens Industri 020713, s 3.

¹¹ 42 kap 1 § IL jämfört med den nya regeln i 57 kap 20 § IL

Det lönebaserade utrymmet¹² är 20 procent av ett löneunderlag och 30 procent av det löneunderlag som överstiger ett belopp som motsvarar 60 inkomstbasbelopp. Det lönebaserade utrymmet fördelas med lika belopp på andelarna i företaget. Löneunderlaget skall bestå av kontant ersättning som hos arbetstagaren skall tas upp i inkomstslaget tjänst, dvs lön, och som under året före beskattningsåret har lämnats till arbetstagarna i företaget och i dess dotterföretag. Lön som betalats ut till arbetstagare i utlandet räknas också in i löneunderlaget om företaget hör hemma i en stat inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet. För lön till arbetstagare i ett dotterföretag som inte är helägt, skall så stor del av ersättningen räknas med som motsvarar moderföretagets andel i dotterföretaget. Om ett dotterföretag har ägts under del av det år som löneunderlaget avser, skall bara ersättning som betalats ut under denna tid räknas med. Från de sammanlagda lönerna skall sedan dras ett belopp om 10 basbelopp för att få fram löneunderlaget.¹³ För att få utnyttja löneunderlaget krävs dock att den anställde aktieinnehavaren har en lön som uppgår till det minsta av sex inkomstbasbelopp med tillägg för fem procent av den sammanlagda kontanta ersättningen i företaget och i dess dotterföretag och femton inkomstbasbelopp.¹⁴

Gränsbeloppet utgörs enligt 57 kap 10-12 § IL av summan av omkostnadsbeloppet multiplicerat med statslåneräntan ökad med nio procentenheter, sparad utdelningsutrymme uppräknat med statslåneräntan ökad med tre procentenheter och lönebaserat utrymme. Enligt tidigare regler skulle alla posterna läggas samman och multipliceras med den så kallade klyvningsräntan, statslåneräntan ökad med fem procentenheter, och läggas till den sparade utdelningen för att få fram gränsbeloppet (57 kap 7 § IL innan första januari 2006). 3:12-reglerna kan alltså knappast sägas ha blivit förenklade i och med lagändringen.

2.2.4 Lättnad i beskattningen

1997 infördes en lättnad i beskattningen av onoterade företag. Lättnaden bestod från 1998 i att en del av aktieutdelningen var skattefri för fysiska personer och dödsbon, närmare bestämt summan av 70 % av statslåneräntan (i november året före beskattningsåret) multiplicerat med underlaget för lättnadsbelopp och sparad lättnadsutrymme. Underlaget för lättnadsbelopp bestod i sin tur av summan av omkostnadsbeloppet för aktierna, löneunderlaget och sparad lättnadsutrymme. Reglerna för vad som skall ingå i omkostnadsbelopp och löneunderlag var desamma som vid uträkning av gränsbeloppet.

I och med lagändringen vid årsskiftet är lättnadsreglerna borttagna. De har istället ersatts av en sänkning av skatten för den del av utdelningen som

¹² 57 kap 16-19 §§ IL

¹³ Innan den 1 januari 2006 användes ett löneunderlag som beräknades enligt den så kallade lönesummeregeln i 43:12-16 IL. Enligt den fick 100 % av ett löneunderlag läggas till underlaget för gränsbeloppet.

¹⁴ Tidigare gällde att den aktive delägarens lön uppgick till det lägsta av tio basbelopp eller 120 % av den högst betalde anställda. Löneunderlaget fick inte heller överstiga 50 gånger den arbetsersättning som aktieägaren själv erhölet.

skall beskattas i inkomstslaget kapital. Istället för att man måste ta upp hela den utdelning som motsvarar gränobeloppet, behöver man bara ta upp två tredjedelar, vilket motsvarar en skattesats om 20 % istället för 30 % som tidigare. Särskilda övergångsbestämmelser gäller dock till och med 2010.

2.2.5 Beskattningsregler vid avyttring

När man säljer aktier skall reavinsten beräknas, oavsett om det gäller aktier i ett fåmansaktiebolag eller inte, genom att omkostnadsbeloppet dras ifrån försäljningspriset. Avyttring av kvalificerade aktier i fåmansaktiebolag utlöser emellertid, vid reavinst, beskattning enligt en fördelningsregel i 57:21 IL. Enligt de tidigare reglerna skulle, av den del som överstiger ett eventuellt sparutdelningsutrymme, schablonmässigt 50 % beskattas som inkomst av tjänst. Enligt de nya reglerna skall hela vinsten som överstiger sparutdelningsutrymme beskattas i inkomstslaget tjänst. Vid beräkning av hur mycket av reavinsten som skall beskattas i inkomstslaget tjänst, har man möjlighet att använda sig av alternativregeln för omkostnadsbelopp i 57 kap 26 § IL.

Ett undantag finns i 57 kap 22 § IL. En kapitalvinst skall inte tas upp i inkomstslaget tjänst om det skulle innebära att aktieägaren blev beskattad för mer än 100 inkomstbasbelopp i det inkomstslaget under de senaste fem åren.

2.3 Förändrad lönesummeregeln

En av de största förändringarna i de regler som trädde i kraft den 1 januari 2006 är hur utbetalda löner behandlas vid beräkningen av hur mycket som skall beskattas som utdelning. Företag som har många anställda har hamnat i en förmånlig skattemässig situation i och med att de nya reglerna trädde i kraft.¹⁵

Enligt den tidigare regeln fick man lägga alla utbetalda löner, med undantag av lön till arbetstagare som var innehavare av kvalificerade andelar, minskat med 10 basbelopp till grund för utdelnings beskattning. Löneunderlaget adderades sedan till sparutdelningsutrymme och omkostnadsbeloppet för att sedan multipliceras med statslåneräntan ökad med 5 procentenheter. Samma löneunderlag användes för att räkna ut lättnadsbeloppet, d v s den summa som aktieägaren kunde lyfta skattefritt från bolaget, genom att multiplicera det med 70 procent av statslåneräntan. För att få utnyttja löneunderlaget krävdes att ägaren tog ut en lön som uppgick till det lägsta av¹⁶

- 10 prisbasbelopp (PBB), och
- 120 procent av den högst avlönade anställdes lön.

¹⁵ Mats Tjernberg och Bo Svensson, 3:12-reglerna för fåmansföretag ändras, Balans nr 11 2005, s 30.

¹⁶ 43 kap 15 § IL.

Om vi antar att den anställda med högst lön tjänar x kr/år kommer dessa, vid användande av 2005 års prisbasbelopp (39 400 kr), vara lika då

$$120\% \cdot \text{högsta utbetalda lön till en icke-ägare} = 10 \text{ PBB, i detta fall} \\ 1,2x = 394\,000.$$

Dvs 120 procent av den högst avlönade anställdes lön gällde som lägsta ägarlön så länge som ingen anställd tjänade mer än 328 333 kr.

I det nya regelverket utgörs det lönebaserade utrymmet av 20 procent av summan av samtliga löner, inklusive ägarens lön. Av det löneunderlag som överstiger ett belopp som motsvarar 60 inkomstbasbelopp får 30 procent utnyttjas vid beräkningen av utdelningsbeskattning. Ägaren, eller någon närstående till honom, måste för att få använda det lönebaserade utrymmet året före beskattnings året ha fått ut en kontant arbetsersättning som motsvarar det lägsta av¹⁷

- 6 inkomstbasbelopp (IBB) med tillägg för 5 % av hela löneunderlaget i företaget och dess dotterföretag, och
- 15 inkomstbasbelopp.

Om vi antar att hela löneunderlaget i företaget och dess dotterföretag uppgår till x kr/år kommer dessa, vid användande av 2005 års inkomstbasbelopp (43 300 kr), vara lika då

$$6 \text{ IBB} + 5\% \cdot \text{Löneunderlaget} = 15 \text{ IBB, i detta fall} \\ 259\,800 + 0,05x = 649\,500.$$

Detta innebär att löneunderlaget måste uppgå till minst 7 794 000 kr, dvs 180 inkomstbasbelopp, innan ett krav på en ägarlön på 15 inkomstbasbelopp blir aktuellt.

2.3.1 Exempel

För att visualisera effekterna av de nya reglerna kommer jag här att använda mig av ett exempel. För tydlighetens skull bortser jag från alla andra variabler och beräknar ett gränsvärde med endast löneunderlaget som grund.

I ett bolag finns en aktieägare, tillika vd, och 10 anställda som i genomsnitt tjänar 240 000 kr/år. Den högst avlönade anställda har en lön som uppgår till 340 000 kr/år och jag förutsätter att ägaren vill ta ut en så liten lön som möjligt. Statslåneräntan antas vara 3 %. Summorna är i vissa fall avrundade till närmsta hela krona. Jag utgår från 2005 års värden på prisbasbelopp (39 400 kr) och inkomstbasbelopp (43 300 kr).

¹⁷ 57 kap 19 § IL.

Skatteuträkning enligt de gamla reglerna

Lägsta ägarlön

10 prisbasbelopp	10*39 400	394 000 kr
120 % av den högst avlönade anställdes lön	1,2*340 000	408 000 kr

Löneunderlag

10 löner till anställda á 240 000	10*240 000	2 400 000 kr
Avgår 10 prisbasbelopp	10*39 400	394 000 kr
Totalt		2 006 000 kr

Gränsbelopp

Löneunderlaget multiplicerat med statslåneräntan ökat med fem procentenheter	2 006 000(0,03+0,05)	160 480 kr
--	----------------------	------------

Lättnadsbelopp

Löneunderlaget multiplicerat med 70 % av statslåneräntan	2 006 000*0,03*0,7	42 126 kr
--	--------------------	-----------

Skatt

Gränsbelopp minskat med lättnadsbeloppet	160 480-42 126	118 354 kr
30 % skatt	118 354*0,3	35 506 kr

Slutsatsen blir alltså att vid utbetalda löner om 2 400 000 kr skulle ägaren vara tvungen att ta ut en lön om minst 394 000 kr/år för att få tillgodoräkna sig löneunderlaget. Vid utdelning skulle denne bli beskattad i inkomstslaget kapital för 160 480 kr. Överskjutande belopp skulle beskattas i inkomstslaget tjänst.

Vid en utdelning på 160 480 kr skulle skatten bli 35 506 kr, dvs effekten blir att beskattning sker med en skattesats om ca 22,1 % (35 506/160 480).

Skatteuträkning enligt de nya reglerna

Lägsta ägarlön

6 inkomstbasbelopp (IBB) + 5 % av löneunderlaget	$x = 6IBB + 0,05(x + AL)$	399 789 kr
--	---------------------------	------------

$$(Antagande: lägsta ägarlön = x \\ \text{anställdas löner} = AL) \quad x = \frac{6IBB + 0,05AL}{0,95}$$

15 basbelopp	15*43 300	649 500 kr
--------------	-----------	------------

Löneunderlag

Ägarlön		399 789 kr
10 löner till anställda á 240 000	10*240 000	2 400 000 kr
Avgår 10 basbelopp	10*43 300	433 000 kr

Totalt		2 366 789 kr
<u>Gränsbeloppet</u>		
20 % av löneunderlaget	$2\,366\,789 \cdot 0,2$	473 358 kr
<u>Skatt</u>		
20 % skatt	$473\,358 \cdot 0,2$	94 672 kr

Vid en utdelning på 473 358 kr blir skatten 94672 kr, förutsatt att ägaren tar ut en lön om 399 789 kr. Detta skall jämföras med resultatet enligt de gamla reglerna: Max belopp beskattat i inkomstslaget kapital var 157 360 kr. Skatt på detta belopp blev 34 216 kr. Skattesatsen var visserligen något högre i det gamla regelverket, men att nivån för den del som skall beskattas i inkomstslaget kapital så markant har höjts är det som ger den stora ekonomiska effekten.

Skillnaderna mellan de båda regelverken blir uppenbar när man tittar på ett så arbetskraftintensivt företag som det i exemplet. Så stora fåmansföretag, med tio anställda, är å ena sidan kanske inte så vanliga, men å andra sidan kan man tänka sig att det finns företag som inte är fåmansföretag som med anledning av detta borde se över sina ägarförhållanden. Om de redan betalar ut löner i den här storleksordningen borde de köpa ut så många ägare att de blir fåmansföretag så att de kan åtnjuta den här förmånliga beskattningen.

I praktiken kan denna lagändring anses vara ett ganska stort steg mot en normallönemodell även om det rent principiellt inte är så eftersom man "på pappret" fortfarande söker utreda vad som är normalstor utdelning. För den skattebetalare som endast ser till effekten av beskattningen är detta resonemang naturligtvis inte viktigt. Många normallönemodellsförespråkare kan nog därför tycka att de nya reglerna känns tillfredsställande.

3 3:12-reglerna och neutralitetsprincipen

Beskattning kan ha många olika syften, vilka kan delas upp på många olika sätt. Ett sätt att dela upp dessa syften på är i två delar, dels där beskattningen har kommit till för att dra in pengar till stat och kommun, dels de skatter som syftar till att förändra eller styra ett beteende hos den enskilde eller företaget och inte (endast) till att öka statskassan. Exempel på sistnämnda skatter är energibesättning och alkoholbesättning.

Skatter som endast syftar till att dra in intäkter till stat och kommun, skall däremot inte styra ett privatekonomiskt beteende. Det skall alltså inte vara beskattningseffekterna som avgör t ex vilken bolagsform man väljer utan neutralitet skall råda. Det är, eller var i alla fall tänkt att vara, skatter med den sortens syften som tynger fåmansaktiebolagsägarna.

När man ser över 3:12-reglernas neutralitet kan det finnas anledning att ställa sig vissa frågor då neutralitetsprincipen ofta kan motivera flera olika lösningar på samma problem. En effekt av fåmansaktiebolagsreglerna är ju att småföretagare med lika stora inkomster i vissa fall får varierande skattebelastning. En annan är att småföretagare totalt sett belastas med ett högre skattetryck än storföretagare för sitt innehav av aktier. Det är med andra ord omöjligt att påstå att likformighetsprincipen och neutralitetsprincipen är tillgodosedda ur alla synvinklar. Detta avsnitt syftar till att belysa dessa vinklar och varför det är så svårt att hitta ett tillfredställande "neutralitetsläge".

3.1 Neutralitet mellan ägande eller anställning?

Neutralitetssträvanden inom skatterätten gör att beskattningen av fåmansföretag ställs inför ett intressant problem: Ska beskattningsreglerna skapa neutralitet mellan olika former av ägande eller anställning?

Man kan förvänta sig att beskattningen kommer att styra åtminstone det ena av de två valen. Neutralitet mellan olika former av ägande skulle innebära att oavsett om jag väljer att äga aktier i ett börsnoterat bolag eller ett fåmansaktiebolag som jag arbetar i skall jag beskattas enligt samma regler och skattesatser. Det skulle betyda att all utdelning beskattades i inkomstslaget kapital, för närvarande med en skattesats om 30 procent. Detta är, som beskrivits under 2.1, inte den rådande lagstiftningens syfte. Man har istället valt att försöka skapa neutralitet mellan att vara anställd i någon annans bolag och att vara anställd i sitt eget.

Beroende på vilken typ av verksamhet bolaget är sysselsatt med kommer delägarnas inkomstsituation likna antingen den som delägare i stora företag befinner sig i eller löntagarens. Bolagets struktur kan innebära alltifrån att delägaren bara har en styrande funktion till att bolaget hyr ut

delägarens arbetskraft till andra verksamheter. I det senare fallet är skillnaden mellan delägarens och löntagarens situation endast av formell natur. Framförallt har man från lagstiftarens sida tagit fasta på att fåmansföretagarens inkomst, liksom löntagarens, ofta till väsentlig del är ett resultat av hans egen arbetsinsats. Löntagarens inkomst har beskrivits som ett mått på den resurs som intjänats under en viss period och som kan användas för konsumtion utan att inkomsttagarens förmögenhet minskar. Inkomsten utgör i beskattningshänseende ett mått på den resurs på vilken den skattskyldige skall betala en del i inkomstskatt och den skattskyldiges skatteförmåga. I det svenska skattesystemet är skatteförmågeprincipen, som innebär att envar skall betala skatt i förhållande till sin förmåga, fast förankrad varför målet om likformighet är ett starkt skäl för att alla inkomster som är tillgängliga för konsumtion skall beskattas likartat. Detta resonemang talar för att använda löntagarbeskattningen som likformighetsnorm vid beskattning av fåmansföretagare.¹⁸

Den aktive fåmansföretagarens ekonomiska situation skiljer sig från arbetstagarens på en väsentlig punkt. Fåmansföretagaren har, förutom sin arbetsinsats, satsat kapital i verksamheten. Det är därför nödvändigt att de skatteregler som riktar sig mot fåmansföretag är utformade på ett sådant sätt att inkomster som kan härledas till detta beskattas som inkomst av kapital. Ytterligare hänsyn bör också tas till den ekonomiska risk fåmansföretagaren löper att förlora sina satsade pengar. Detta kan t ex ske genom att en större del av inkomsten än vad som direkt kan härledas som kapitalinkomst beskattas i inkomstslaget kapital.

Efter 1990 års skattereform omfattas all verksamhet som de skattskyldige bedriver, all avkastning och realiserad värdestegring på kapital av inkomstbegreppet. I enlighet med likformighetsprincipen skall alla inkomster anses ha likvärdig skatteförmåga och därför beskattas lika hårt. Att skattesatsen på kapitalinkomster trots detta bestämdes till 30 %, som är lägre än tjänstebeskattningen i de flesta fall, berodde på att med inflationen inräknad ville man ha en beskattning som motsvarade tjänstebeskattningen tillsammans med skattedelen av de sociala avgifterna.¹⁹ Problemet med en sådan skattesats är att beskattningen av den reala avkastningen varierar med inflationen.

När man bestämde skattesatsen utgick man från en realränta på 3 % och en inflation på 4 %. En skattesats på 30 % ger då att skatten utgör 2,1 % av den nominella avkastningen ($0,30 \cdot 0,07$). Detta motsvarar 70 % av den reala avkastningen ($2,1/3$), vilket i sin tur ungefär motsvarar inkomstskatten tillsammans med de sociala avgifterna för arbetsinkomster. Vid en högre inflation blir skatten alltså högre (100 % av den reala avkastningen vid en inflation om 7 %) och tvärtom vid lägre inflation.²⁰

På grund av kapitalets sjunkande realvärde är med andra ord skatten på inkomst av kapital inte alltid lägre än den på inkomst av tjänst. Detta är naturligtvis viktigt även ur neutralitetshänsyn. Neutraliteten kan sägas variera med inflationen. Problemet är dock inte så stort i Sverige då nivån på inflationen är någorlunda konstant.

¹⁸ SOU 2002:52 s 111.

¹⁹ Proposition 1989/90:110 s. 296.

²⁰ SOU 2002:52 s 112.

Den största anledningen till att man valt att försöka neutralisera beskattningsskillnaden mellan anställning i eget och annans bolag är främst rädsla för att det skall beredas möjlighet till obehöriga skatteförmåner.²¹ Dessa skulle uppstå då den enskilde istället för att vara anställd och i ett bolag A och beskattas därför i inkomstslaget tjänst, startar ett eget bolag B som hyr ut samma tjänster till bolag A och sedan tar ut vederlaget för arbetet som utdelning. På detta sätt skulle aktieägaren undgå att bli beskattad enligt den progressiva beskattning som används i inkomstslaget tjänst och istället bli direkt proportionellt beskattad.

Att detta förfarande inte skulle ge aktieägaren rätt till sociala förmåner som pension eller sjukersättning ansågs inte tillräckligt för att avhålla den enskilde från att välja att ta ut pengar ur bolaget som utdelning istället för lön. Inte heller kunde man tänka sig att det skulle vara bra för samhället om fler, bland annat på grund av skatteförmåner, lockades att starta små bolag som i sin tur kunde generera arbetstillfällen.

En vanlig uppfattning är att risken för att vissa skattskyldiga har möjlighet att skaffa sig obehöriga skatteförmåner är tillräckligt illa för att man ska med rätt kunna sätta neutraliteten i andra hand. Ett annat alternativ är att det preventiva syftet, dvs syftet att förhindra att möjligheter till att dra obehörig nytta av sin skattemässiga situation, är neutralt i sig, och därför gör 3:12-reglerna neutrala.²²

Enligt min egen uppfattning förringar man med det resonemanget betydelsen av neutralitet för den enskildes känsla för rättssäkerhet och rättvisa. Jag anser att det måste finnas bättre argument för en hårdare beskattning i en viss situation än att den är ”för bra”. Om man kan argumentera för att beskattningen ska se ut på ett visst sätt ur ett neutralitets- eller likformighetsperspektiv måste man acceptera att vissa skattskyldiga hamnar i en skattemässigt fördelaktig situation så länge denna, åtminstone teoretiskt, är tillgänglig för alla skattskyldiga.

3.2 Neutralitet upp till 7,5 basbelopp

När ett bolag betalar ut löner för utfört arbete skall det också betala sociala avgifter eller arbetsgivaravgifter. Tanken är att arbetstagaren skall kunna åtnjuta vissa socialförsäkringsförmåner. Blir arbetstagaren sjuk skall han kunna få sjukpenning, blir han förälder skall han kunna vara föräldraledig etc. Detta gäller såväl delägare som övriga anställda. Upp till 7,5 basbelopp består arbetsgivaravgifterna till en viss del av avgifter för rätten till dessa förmåner.²³

Man skulle lätt kunna tro att det är på grund av detta som 3:12-reglerna finns, men på den inkomstbeskattade delen av utdelningen utgår inga arbetsgivaravgifter. Inte heller är den pensionsgrundande eller ger rätt till några andra förmåner. Dessutom kan man inte direkt räkna av den lön som utbetalats till delägarna, något som skulle kännas som en logisk

²¹ Proposition 1989/90:110, s 467.

²² Ett liknande resonemang är fört av Mats Tjernberg, Fåmansaktiebolag, s 71.

²³ SOU 2002:52 s 120.

konsekvens av motivet till särbehandlingen av fåmansföretag att aktiva delägare skall tjänstebeskattas för den del av inkomsten som kan hänföras till en arbetsinsats. Till 3:12-reglernas försvar skall dock nämnas den s k lönesummeregeln (se 2.3).

Man hade kunnat tänka sig ett system där fåmansföretagaren hade kunnat styra hur stor del av det sociala skyddsnät han ville utnyttja och därmed betala för i form av tjänstebeskattning. Eller att han i alla fall fick tillgodoräkna sig den lön han tagit ut under året och sedan räkna upp till ett visst belopp som man kan anse som en skälig lön för det utförda arbetet.

Det är naturligtvis ett förenklat resonemang. Det finns också ett mera fiskalt intresse av att beskatta fåmansföretagaren i inkomstslaget tjänst. Möjligheten att få ersättning vid t ex sjukdom sträcker sig nämligen bara till 7,5 basbelopp. För inkomster över 7,5 basbelopp kan de sociala avgifterna alltså sägas utgöras enbart av skatt. Det är också av denna anledning som de flesta normallönemodeller bygger på att 7,5 basbelopp skall vara att anse som en normal lön.

Det skall i detta sammanhang dock nämnas att de sociala avgifterna uppgår till 32,7 % räknat som påslag på lönen. För att detta skall bli jämförbart med övrig förstaledsbeskattning, nämligen bolagsskatten måste man räkna ut hur stor del av den totala utbetalningen som utgörs av arbetsgivaravgifter. 100 % lön blir tillsammans med arbetsgivaravgifterna 132,7 %. Av detta består 24,26 % ($32,7/132,7$) av arbetsgivaravgifter som alltså är lägre än bolagsskatten som är 28 %.²⁴

²⁴ Finansdepartementets rapport, Reformerad ägarbeskattning - effektivitet, prevention, legitimitet, s 174.

4 Normallönemodellen

När fåmansföretagsreglerna tillkom tycks man av någon anledning inte ha tagit särskilt allvarligt på möjligheten att införa en normallönemodell. En sådan skulle innebära att man, istället för att bestämma vad som kan anses vara en normalstor avkastning, gör en beräkningsmodell för normalstor lön. I den ursprungliga propositionen till 3:12-reglerna omnämns inte normallönemodellen som en tänkbar lösning.²⁵ Vidare har de efterföljande lagändringsförslagen notoriskt avvisat möjligheten att införa en normallönemodell, ofta med argumentet att det skulle bli för komplicerat att räkna ut hur stor en normal lön är.

4.1 Normal avkastning eller normallönemodell?

Om en normallönemodell ska ersätta den nuvarande beskattningsmodellen uppstår frågan om den ha samma uppbyggnad som denna, d v s en schablonmässigt bestämd kapitalavkastning. Man har diskuterat om en framkomlig väg i stället kan vara att fastställa en normallön för olika branscher eller för samtliga företag.

Ett sådant system skulle bl a innebära att utdelning utöver den fastställda normallönen alltid kapitalbeskattas. Om normallönen fastställs till ett för lågt belopp i förhållande till den verkliga marknadsmässiga lönen skulle arbetsinkomster delvis kunna tas ut som kapitalbeskattad utdelning. Det motsatta gäller dock om normallönen överstiger den marknadsmässiga lönen. Då kommer delar av kapitalinkomsterna att beskattas som arbetsinkomst.

Man har vid olika tillfällen diskuterat hur en sådan normallön skulle kunna fastställas. Enligt direktiven till utredningen²⁶ av 3:12-reglerna är det inte möjligt att göra en prövning i varje enskilt fall av vad som skall anses utgöra en normal lön och att det är inte heller möjligt att fastställa en rimlig schablon för löneuttag. Varför det inte skulle gå att fastställa en löneschablon tycks inte framgå av direktiven, bara att man i utredningen uppfattar det som motsägelsefullt då man samtidigt uppmanas att pröva om regelsystemet kan bygga på normallöner för olika branscher eller för samtliga företag. Om man med normallön menar normal lön för en viss typ av arbete torde det vara naturligt att försöka skapa ett system som i första hand utgår ifrån bransch och befattning för att försöka komma så nära sanningen som möjligt.

Det har länge funnits ett önskemål från såväl allmänheten som myndigheter att förenkla regelverket för utdelning från fåmansföretag. Ett starkt argument för ett byte till en normallönemodell är därför att det skulle ge lagstiftaren möjlighet att slopa ett stort antal bestämmelser. Å andra sidan

²⁵ Proposition 1989/90:110.

²⁶ SOU 2002:52.

har det ansetts att beräkningen av normal lön skulle innebära ett än mer komplext regelverk. Om man antar att normallönomodellen skulle ge ett lika eller mer rättvist resultat, borde den avgörande faktorn vara enkelheten hos regler om att räkna ut en normalstor lön jämfört med regler om att räkna ut en normalstor utdelning.

4.2 Normalavkastningsmodellens framväxt

Statslåneräntan plus fem procentenheter ansågs, vid 3:12-reglernas tillkomst, vara en lämplig gräns för normal kapitalavkastning.²⁷ Man insåg dock att en sådan "stel" gräns skulle ge felaktig beskattning vid extrema utdelningar, dvs då utdelningen är väldigt stor eller väldigt liten. Det uttalades att schablonberäkningen kan leda till ett för stort skatteuttag om den faktiska kapitalavkastningen är mycket hög och om avkastningen är låg blir skatteuttaget för litet.²⁸

Kravet på att delägaren eller någon närstående till honom skall ha varit verksam i betydande omfattning var den största begränsningen av de särskilda reglerna, som infördes för att förhindra att förhöjd skatt togs ut i fall där det inte var befogat. En annan viktig regel som tjänar samma syfte är den s k utomståenderegeln. Innebörden av denna är att om någon eller några utomstående personer i betydande omfattning äger andelar i företagen, kan beskattning ske utan att tillämpa de särskilda reglerna. I förarbetena anges att vid större utomstående ägande än 30 % minskar risken för omvandling av arbetsinkomster till kapitalinkomster, eftersom utdelning och reavinst även tillfaller dessa ägare.²⁹

Man föreslog också att det skulle finnas en möjlighet för den skattskyldige att visa att en kapitalvinst uppenbarligen inte kan hänföras till avkastning av hans eller någon närståendes arbetsinsats. Då lagrådet ansåg att en sådan undantagsregel skulle vara svår att tillämpa samt ge utrymme för skönsmässiga bedömningar, gjordes försök att förbättra och anpassa regeln. Regeln ansågs dock inte "preciserad på ett godtagbart sätt" vilket ansågs bero på att "varken den skattskyldige eller skattemyndigheterna har möjlighet att avgöra vad som egentligen är arbets- respektive kapitalinkomst".³⁰ Då något sådant skydd för den enskilde ändå behövdes, infördes istället en regel om ett beloppstak över vilket kapitalinkomst inte skall beskattas som inkomst av tjänst, den s k takregeln. Denna innebär att av en reavinst som gjorts under innevarande eller de fem föregående beskattningsåren skall ett sammanlagt belopp om högst 100 basbelopp skall tas upp till beskattning i inkomstslaget tjänst.³¹

²⁷ Proposition 1989/90:110 s 470 f.

²⁸ Proposition 1989/90:110 s 468.

²⁹ Mats Tjernberg, Fåmansaktiebolag, s 273.

³⁰ Proposition 1990/91:54 s 221.

³¹ Mats Tjernberg, Fåmansaktiebolag, s 272.

Det var alltså så att man redan i samband med att de särskilda reglerna infördes av neutralitetsskäl gjorde försök att öka reglernas precision. Trots dessa ansträngningar under lagstiftningsarbetet verkade något alternativ till den valda utgångspunkten, en schablonmässigt bestämd kapitalavkastning, över huvud taget inte ha diskuterats i samband med att reglerna infördes.

4.2.1 Normallönemodellen i lagstiftnings-sammanhang

När de s k löneunderlagsreglerna skulle införas år 1994 uppmärksammades för första gången på allvar en annan utgångspunkt för 3:12-reglerna. Vissa ansåg nämligen att den naturliga utgångspunkten för de särskilda reglerna i stället borde vara att fastställa vad som är att betrakta som normal lön. Löneskillnader mellan branscher och befattningar gjorde dock att det ansågs för avancerat att fastställa en sådan lön varför förslaget avvisades.³²

Den mest grundläggande undersökningen av möjligheten att införa en normallönemodell gjordes i den så kallade 3:12-utredningen.³³ Här tog man bland annat upp de flesta kända idéer om hur en marknadsmässig lön skulle kunna räknas ut.

Det är svårigheten i detta som uppges som anledning till att normallönemodellen gång efter annan har förkastats i lagstiftnings-sammanhang. Man menar att vilket sätt man än väljer att räkna ut en marknadsmässig lön på, hamnar alltid någon grupp av företagare i kläm, oftast de vars bolag har en låg årlig avkastning.

4.3 Förslag till normallönemodell

Under de år som reglerna om klyvning av avkastningen från fåmansföretag varit i kraft har de genomgått ett stort antal förändringar för att minska den enskildes möjlighet att dra otilbörliga skatteförmåner av att bedriva sin verksamhet genom ett bolag istället för en direkt anställning. Någon närmare utredning om den skattemässiga åtskillnaden mellan arbets- och kapitalinkomster måste bygga på en schablonmässigt bestämd kapitalavkastning har dock inte gjorts, åtminstone inte i samband med lagstiftnings-särenden. Däremot har en intensiv debatt förts kring beskattningsmodellerna. Konkreta förslag på hur en lönebaserad beskattning skulle kunna göras har också kommit från enskilda och olika intresseorganisationer. Intressantast i ett neutralitetsperspektiv är förslag som innefattar en renodlad normallönemodell med individanpassade normallöner.

Svenska Arbetsgivarföreningen (SAF), då de fortfarande var verksamma under det namnet, var en av dem som förespråkade en normallönemodell. Enligt SAF borde beskattningsreglerna för småföretag endast stipulera lönebeskattning av så stor del av avkastningen som kan

³² SOU 2002:52 s 221.

³³ SOU 2002:52.

härledas från andelsägarens arbetsinsats. För att åstadkomma detta måste man innan beskattning bestämma hur stor del av avkastningen som skall anses vara lön istället för att bestämma hur stor utdelning som är rimlig. Hänsyn skulle också tas till hur stor lön företagaren faktiskt hade tagit ut under året. SAF föreslog således att om företagaren tagit ut en lön som inte uppgick till den marknadsmässiga skulle motsvarande del av utdelningen beskattas som inkomst av tjänst. Resterande utdelning skulle beskattas som inkomst av kapital. Förslaget krävde att företagaren varje år skulle visa vad som utgör marknadsmässig lön för hans arbetsinsats. Om han ett visst år inte skulle kunna uppfylla detta krav, skulle lönen bestämmas enligt en schablon. Denna schablon kunde vara kopplad till lönenivån i företaget eller branschen. Alternativt skulle den beräknas med socialförsäkringssystemet eller basbeloppet som utgångspunkt.³⁴

Företagarnas Riksförbund (FR) är också ytterst positiva till normallönemodellen. De hävdar att såväl värdeökning hos aktier, som så småningom kan leda till en kapitalvinst, som höga årliga avkastningar kopplade till aktieinnehav endast i liten mån beror på arbetsinsatser från andelsägaren. Istället är sådana vinster i första hand ett resultat av en god affärsidé, och ett skickligt utnyttjande av denna, tillsammans med djärva investeringar. De betonar också att 3:12-reglerna kom till för att motverka att arbetsinkomster förvandlas till avkastning av satsat kapital och att den hårda överbeskattningen av avkastning på investeringar med hög avkastning bara är en bieffekt av dessa regler.

FR:s normallönemodell bygger på att delägaren endast skall behöva bli beskattad i inkomstslaget tjänst för den del av inkomsterna som motsvarar en skälig normallön. Liksom i SAF:s förslag skall delägaren, om han tagit ut en skälig lön under räkenskapsåret, kapitalbeskattas för eventuell utdelning och vinst vid försäljning av aktier i bolaget.³⁵

Införandet av ett sådant förslag skulle enligt min mening utgöra ett kraftigt steg mot neutralitet för anställda och ägare i de stora och små företagen. Arbetsinkomst beskattas som inkomst av tjänst och utdelningar och försäljningsvinster beskattas som inkomst av kapital, d v s 3:12-reglerna skulle tjäna sitt ursprungliga syfte.

4.4 Marknadsmässig lön

En grundläggande förutsättning i en normallönemodell är givetvis att man har en metod för att, med acceptabel noggrannhet, fastställa vad som är normal eller marknadsmässig lön. Hur ska man då på ett rättvist sätt avgöra vad som är att betrakta som en normal, marknadsmässig lön? Något enkelt svar finns inte mer än att man måste ta hänsyn till en mängd faktorer. Till att börja med bör man ta hänsyn till faktiska löneuttag. Dessa skall i så fall jämföras med marknadsmässig ersättning för liknande arbete, d v s hänsyn

³⁴ Vem skall äga företagen?, SAF, 1998, s. 61 f.

³⁵ En normallönemodell för ökade investeringar och tillväxt i fåmansföretagen, Per Juth, FR Rapportserie 3.

måste tas till arbetstid, de kvalifikationer som krävs etc.³⁶ Vidare måste hänsyn tas till i vilken bransch arbetet är utfört eftersom löneläget i de olika branscherna varierar kraftigt.

Då detta ansågs vara omöjligt att utföra, återstod bara att utforma ett system med spärregler som byggde på en schablonmässigt fastställd kapitalavkastning. Även om många svårigheter uppkommer i samband med fastställandet av normal avkastning, ansågs dessa som mindre än vid fastställandet av normal lön, varför normallönemodellen avvisades.

Förslagen i 3:12-utredningen på hur man skulle kunna bedöma hur stor en marknadsmässig lön är för olika arbetsinsatser kan indelas i tre grupper: individuella, branschanknutna och förmånsanknutna normallöner.

4.4.1 Individuella normallöner

Individuella normallöner innebär som namnet antyder att man fastställer en marknadsmässig lön för varje individ. De flesta normallönemodellsförespråkare är nog överens om att detta vore det mest rättvisa, men många menar att individuella normallöner skulle vara för komplicerat. Blir beskattningen för betungande att beräkna för individen kan det bli svårt att upprätthålla förutsebarheten i skatterätten.

SAF menar i sin rapport att problemet skulle kunna lösas med hjälp av den så kallade medhjälpregel i 60 kap 13 § IL. Enligt regeln skall del av lön till en företagsledares make under särskilda omständigheter beskattas hos företagsledaren. Den medhjälpare maken skall själv ta upp ersättning han erhållit från företaget under förutsättning att den är marknadsmässig. Överskjutande del skall tas upp av företagsledaren.³⁷

Enligt RSV avses med marknadsmässig ersättning vad som normalt betalas ut för motsvarande arbetsprestation. Hänsyn skall tas till skillnader mellan olika orter. För olika yrkeskategorier skall marknadsmässig ersättning bedömas utifrån lönestatistik, kollektivavtal etc. Förutsatt att ersättningen överstiger 90 kronor per timme skall uppgifter om grunder för beräkningen lämnas.³⁸

En medhjälpare make är underordnad i förhållande till den företagsledande maken liksom hans arbetsinsatser. Den medhjälpare makens arbetsinsatser kan alltså jämföras med sådana arbetsinsatser som utförs av anställd personal, varför det inte borde innebära några svårigheter att med ledning av lönestatistik, kollektivavtal m.m. fastställa vad som är marknadsmässig lön för insatserna i fråga. Att det finns så lite praxis angående medhjälpregel ger stöd för det antagandet. Inget av de publicerade rättsfallen har haft som huvudfråga att avgöra vad som är marknadsmässig lön.

Det är följaktligen fullt möjligt att fastställa marknadsmässiga normallöner för personer med anställningar av underordnad karaktär. Hur är det då med löner till företagsledare? En företagsledare kan sägas ha tre olika

³⁶ Proposition 1993/94:234 s 76 f.

³⁷ Småföretagaren och skatterna, avsnitt 5.2.

³⁸ RSV: s allmänna råd 2001:19.

typer av arbetsuppgifter: en rent administrativ, dvs. att samordna de produktiva resurserna i företaget, en riskbärande, dvs att tillhandahålla ”en försäkring” för att gardera olika deltagare i processerna samt en förnyelsefunktion, dvs. att finna, initiera och genomföra nya vinstgivande alternativ. Ersättning kan därför utgå i form av lön för nedlagt arbete, ränta på satsat kapital och belöning för entreprenörsinsatser. Ränta på satsat kapital som ersättning till företagsledaren, för funktionen som riskbärare, kan man i detta sammanhang bortse ifrån eftersom den delen efter införandet av en normallönemodell skulle beskattas i inkomstslaget kapital i sin helhet. Avgörande blir följaktligen om man kan fastställa vad som är en marknadsmässig ersättning för de andra två.

För de administrativa arbetsuppgifterna gäller att även om de ofta är kvalificerade är de dock av förvaltningskaraktär. Med andra ord kan de sägas vara mera mekaniska till sin karaktär än de förnyande. I stora företag kan det finnas utrymme för företagsledare som enbart eller i alla fall företrädevis har med administrativa uppgifter, vilkas marknadsmässiga ersättningar torde kunna fastställas på samma sätt som för underordnade. Givetvis måste vid beräkningen hänsyn tas till administratörens ledningsansvar.

Företagsledare med förnyande uppgifter, dvs entreprenörer, skall finna, initiera och genomföra nya vinstgivande alternativ. Dessa arbetsinsatser är mycket svåra eller omöjliga att värdera i förväg. Mot denna bakgrund skulle man kunna hävda att det inte kan finnas något marknadsbestämt värde på rena entreprenörsinsatser. En annan slutsats, som dras inom viss ekonomisk teori, är att vinsten i sin helhet en belöning för entreprenörskompetens. Det senare skulle ge ett slags naturligt urval av entreprenörer vilket också är fallet i praktiken. Den entreprenör vars affärsidé inte lönar sig får inom kort lägga ner sin verksamhet.

Säkrast skulle vara att fastställa ett marknadsbestämt värde på rena entreprenörsinsatser av anställda företagsledare i efterhand, dvs. när vinsten är känd. Hur stort ett sådant värde blir torde också vara beroende av vilken bransch företaget är verksamt i. Dessutom är det kanske inte bara en enskild entreprenörs insats eller en enda förnyelse som gett upphov till ett helt års vinst. Detta innebär att det även i efterhand är svårt att fastställa ett marknadsvärde på en entreprenörsinsats.³⁹

För fåmansföretagaren är det svårt att dra gränsen mellan de funktioner han har i företaget. Ofta är han ensam i den ledande positionen och har därför alla funktionerna. För den fåmansföretagare som till exempel i första hand är en entreprenör, dvs en uppfinnare, utgörs den största delen av vinsten av ett resultat av hans arbetsinsats och man skulle i princip kunna hävda att inkomsten i sin helhet skall beskattas i inkomstslaget tjänst.

³⁹ Per-Martin Meyerson, Hur avlöna entreprenörer?, s. 251 ff.

4.4.2 Branschanknutna normallöner

Då man ansett att det skulle komplicera de redan svårföljda fåmansföretagsreglerna om varje anställd delägare i fåmansföretag skulle uppskatta hur stor lön hans arbetsinsats i företaget var värd, har man istället försökt att i olika grad schablonisera uträkningen av normal ersättning för arbete. Ett sätt att komma till rätta med de problem som uppkommer i samband med bestämmandet av normallöner på individnivå är att försöka bestämma dem mot bakgrund av vilken bransch den skattskyldige är verksam i. Ett system med renodlade branschanknutna normallöner skulle således innebära att alla i samma bransch skulle få löner bestämda utifrån de speciella förutsättningar som gällde där. En nackdel med en så övergripande indelningsmodell är dock att oavsett vilken typ av arbetsinsats den enskilda personen utfört skulle varje fastställd normallön gälla för alla personer inom den aktuella branschen.

En annan idé är att man fastställer lönerna utifrån den enskildes yrke. På så vis skulle man kunna ta hänsyn till den stora variationen av arbetsuppgifter inom samma bransch. Dessutom finns det lönestatistik, kollektivavtal etc. för olika yrkeskategorier som kan tjäna som underlag vid fastställandet av normallöner. Problemet detta förfarande är att inblandade i 3:12-sammanhang alltid på ett eller annat sätt är företagsledare. Detta gör att samma problem som vid bestämmandet av individanpassade normallöner åter dyker upp, nämligen att hänsyn måste tas till t.ex. särskilda talanger, särskild erfarenhet, arbetsinsatsens tidsmässiga omfattning m.m.⁴⁰

4.4.3 Förmånsanknutna normallöner

Det har i avsnitt 4.4.1 och 4.4.2 framgått att det är förenat med stora svårigheter att bestämma normallöner för varje individ eller kategori av arbetstagare. Ett sätt att angripa problemen är som nämnts att använda sig av schabloner. De förslag på normallöner som går längst på den linjen är de om förmånsanknutna normallöner. Det vanligaste är att man väljer 7,5 eller 10 basbelopp som nivå på en lön som kan anses marknadsmässig. Summan är inte slumpvis utvald. Taket för sjukpenninggrundande inkomst (SGI) ligger vid 7,5 prisbasbelopp och taket för pensionsgrundande inkomst (PGI) ligger vid 7,5 förhöjt prisbasbelopp. För löner som överskrider dessa belopp är arbetsgivaravgifterna att anse som ren skatt. För de fåmansföretagare vars bolag inte producerar större avkastning än 7,5 basbelopp kan det alltså vara förmånligt att ta ut hela visten i form av lön eftersom de endast betalar kommunalskatt, ca 30 %, och arbetsgivaravgifterna är avdragsgilla (se 3.2). Om man skulle välja denna modell för klyvning av fåmansföretagares vinster är alltså 7,5 basbelopp, alternativt 7,5 förhöjt basbelopp, att anse som både lämplig och skälig nivå för den del som skall beskattas i inkomstslaget tjänst. Normallönen är då helt förmånsanknuten.

⁴⁰ SOU 2002:52, s 229-230.

Nackdelen med denna modell är att den inte på något sätt tar hänsyn till vilka kvalifikationer som krävs, tidsåtgången etc. för arbetsuppgiften. Den utgår endast från ett skattetekniskt perspektiv och har ytterst låg verklighetsanknytning. Modellen har dock andra fördelar. Risken för överbeskattning existerar inte. Delägare kan i förhand beräkna exakt hur hårt hans vinst kommer att beskattas, dvs förutsebarheten är total. En fördel med förmånsanknutna löner som inte skall förringas är reglernas enkelhet. Längre har företagare begärt att fåmansföretagsreglerna skall förenklas och med detta beskattningssätt skulle en stor del av 3:12-reglerna kunna slopas.⁴¹

⁴¹ SOU 2002:52, s 230 ff.

5 Utvärdering

I det här avsnittet skall jag försöka sammanställa vad som sagts om neutraliteten i 3:12-reglerna samt argumenten för och emot införandet av en normallönemodell. Tanken är att jag samtidigt ska framföra vad jag själv tycker är bra och dåligt i dagens regelverk.

5.1 3:12 reglernas neutralitet

Frågan om fåmansföretagsbeskattningsreglerna är neutrala, eller om de ens skall vara det, beror som nämnt på ur vilken synvinkel man ser dem.

För att besvara den första frågan måste man bestämma sig för mellan vilka ekonomiska handlingar man vill att neutralitet skall råda, ägande eller anställning. Lagstiftaren har uppenbarligen ansträngt sig för att i så stor utsträckning som möjligt skapa neutralitet mellan anställning i sitt eget bolag och anställning i någon annans. Det ligger givetvis i sakens natur att så är fallet eftersom det annars inte hade existerat några särskilda fåmansföretagsregler. Anledningen till att de instiftats är ju i första hand att försvåra för den löntagare som vill uppnå otillbörliga skatteförmåner genom att ta ut inkomsterna i form av utdelning genom ett bolag. I den senaste versionen av 3:12-reglerna har man tagit bort möjligheten att låta delägaren vid försäljning beskatta halva vinsten, som överstiger eventuellt sparad utdelningsutrymme, i inkomstslaget kapital.

De nya reglerna sänker skattesatsen på den kapitalbeskattade delen av utdelningen, men samtidigt avskaffas lättnadsreglerna som gav rätt till en viss skattefri del. Effekten i arbetskraftintensiva bolag blir som beskrivits under 2.3 kraftiga beskattningsslättnader. Man har alltså velat förskjuta neutraliteten i dessa bolag mot neutralitet mellan olika ägandeformer, dvs faktiska löner beskattas i inkomstslaget tjänst och utdelning i inkomstslaget kapital. Varför man har valt att ge dessa bolag ytterligare skattelättnader i form av sänkt kapitalbeskattning är för mig oklart. Det hade enligt min mening räckt att man efter vissa krav på löneuttag lät fåmansföretagarna beskattas som alla andra som får avkastning på satsat kapital. Kanske vill man på detta sätt stimulera fåmansföretagen att anställa flera, som del i att minska arbetslösheten?

En svårare fråga att besvara är den om fåmansföretagsreglerna skall skapa neutralitet mellan anställningsformer. Mot att det skall vara så kan å ena sidan anföras att den som startar ett nytt bolag tar en stor ekonomisk risk och har möjlighet att skapa arbetstillfällen. Man kan då tycka att det inte vore mer än rätt att delägaren fick åtnjuta vissa skatteförmåner.

Å andra sidan tycks många företag med få ägare vara slutna och inte ha någon direkt ambition att expandera. En undersökning som gjorts har till och med visat att sysselsättningen mätt över en treårsperiod minskat i en undersökt grupp nystartade företag.⁴² Många går i konkurs eller i alla fall

⁴² SOU 2002:52, s 160 ff.

med förlust och måste säga upp personal. Bland dem vars företag lönar sig är många helt enkelt nöjda med sin situation eller kanske vill att alla poster i företaget skall vara upptagna av släktingar eller liknande.

Slutligen skall det sägas att det får anses rimligt att även fåmansföretagaren tjänstebeskattas för den arbetsinsats han faktiskt gör, oavsett om han väljer att göra dem i sitt eget företag eller i någon annans. Med andra ord anser jag att en viss formell särbehandling av delägare i fåmansföretag är befogad, om den i praktiken leder till att de skattemässiga effekterna blir lika som för andra. Däremot tycker jag att lagstiftaren valt fel metod att dela inkomsten mellan kapitalinkomster och tjänsteinkomster.

5.2 Normallönemodell eller normal avkastning

Att konstruera en normallönemodell, med allt vad en sådan innebär, som är praktiskt genomförbar är inte helt enkelt. Frågan blir sedan om den löser de problem man kan anse att det nuvarande systemet lider av. Innan man tar parti för den ena eller andra lösningen bör man ha insett att den ekonomiska effekten är en politisk fråga i båda fallen. Om man t ex ur ett företagarperspektiv vill byta delningsmodell för att få en lägre beskattning, riskerar man att bli besviken om den normala lönen sätts till ett så högt belopp att den tjänstebeskattade delen de facto blir större än innan.

Som jag beskrivit ovan är den avgörande faktorn i en normallönemodell, precis som i normalavkastningsmodellen, vid vilken nivå man ska dela inkomsten. Skillnaden är att här bestämmer man först vad som kan anses vara marknadsmässig lön för utfört arbete, vilken skall tjänstebeskattas, och tar upp resterande inkomster till kapitalbeskattning, istället för tvärtom.

Att räkna fram var denna gräns går har också visat sig vara problemet. Ju exaktare man försöker bestämma hur stor lön den enskilda individen förtjänat att beskattas för, desto mer komplexa regler och beräkningar krävs, vilket inte är eftersträvansvärt. Med exaktheten följer å andra sidan rättvis beskattning, förutsebarhet och neutralitet. Med andra ord har man, vid ett eventuellt införande av en normallönemodell, att väga komplexitet mot neutralitet. Ett visst inslag av schablonberäkningar skulle alltså krävas för att göra det rimligt för den enskilde företagaren att följa reglerna.

Det skall dessutom läggas till att kapitalavkastningsmodellen brottas med samma problem. Dagens fåmansföretagsregler kan knappast anses vara en formel för att exakt räkna ut hur stor utdelning det enskilda företaget skall dela ut för året, utan snarare fyllt av förenklade beräkningar som kan bli mycket missvisande, både till för- och nackdel för företagaren.

Slutsatsen blir att om man bestämmer sig för att delägaren i ett fåmansföretag skall kapitalbeskattas för exakt den inkomst som kan hänföras till hans investeringar och tjänstebeskattas för exakt den inkomst som kan hänföras till hans arbetsinsats, blir frågan vilken del man väljer att först räkna ut av rent principiell och inte ekonomisk karaktär. Med hänsyn

till de svårigheter som uträkningarna medför anser jag att det är troligt att företagaren lägger ner lika mycket arbete varje år och att hans lön därför är konstant i högre grad än utdelningen på hans aktier, måste det vara mera rättvisande att fastställa hur stor hans lön är. Vid beräkningen av denna anser jag att det är självklart att han skall få tillgodoräkna sig den lön han tagit ut under året i sin helhet. Vidare skall den slutgiltigt uträknade lönen ligga till grund för hans sociala förmåner i enlighet med de regler som gäller för andra löntagare. Jag tycker att det skulle vara svårt att motivera en beskattningsmodell som beskattar delägare i fåmansföretag hårdare än så med något annat än rent fiskala intressen.

Käll- och litteraturförteckning

Propositioner

Proposition 1990/91:54	Fortsatt reformering av inkomst och förmögenhetsbeskattning
Proposition 1989/90:110	Reformerad inkomst- och förmögenhetsbeskattning
Proposition 1993/94:234	Vissa inkomst- och företagsskattefrågor, m.m

Utredningar

SOU 2002:52	Beskattning av Småföretagare, del 1
-------------	-------------------------------------

Litteratur

Henrikson Magnus och Sanandaji Tino	Ägarbeskattningen och företagandet, SNS förlag 2004
Lodin Sven-Olof, Lindencrona Gustaf, Melz Peter, Silfverberg Christer	Inkomstskatt, Studentlitteratur, 2002
Tjernberg Mats	Fåmansaktiebolag, Iustus Förlag, 1999

Artiklar

Juth Per	En normallönemodell för ökade investeringar och tillväxt i fåmansföretagen, Företagarnas Riksförbund Rapportserie 3
Meyerson Per-Martin	Hur avlöna entreprenörer? Ekonomisk Debatt, årg. 23, nr 3, 1995
Rydin Urban	Borgerligt förslag omöjligt, Dagens Industri, 020713

Tjernberg Mats och Svensson Bo

3:12-reglerna för
fåmansföretag ändras, Balans
nr 11, 2005

Övrigt

SAF

Vem skall äga företagen?
1998

Småföretagaren och
skatterna, avsnitt 5.2

RSV

RSV: s allmänna råd
2001:19

Finansdepartementet

Reformerad ägarbeskattning
- effektivitet,
prevention, legitimitet, 2005

<http://www.regeringen.se/sb/d/1015/a/10304>